

مرور کارنامه ایجاد کار ضربتی در ۲۰ سال اخیر

آرزوی اشتغال دولت‌ها در یک سکانس

کار "ضربتی" با رشد "پایدار" تناقض دارد.

سیاست‌گذاری‌های غلط در بازار کار تاکنون شکست را در کارنامه دولت‌های پس از دوران جنگ قرار داده است. در این راستا اشاره به ۵ اشتغال‌زایی که به اشباع بازار و به هم خوردن تعادل عرضه و تقاضا انجامیده یا نقدینگی حاصل از تسهیلات اختصاص‌یافته به اشتغال را روانه بازارهای غیرمولد کرده و ضمن ایجاد تورم - که قربانی اصلی آن نظام تولید و اقشار پایین‌دست جامعه هستند - به رکود بیشتر اقتصادی کمک کرده است، حایز اهمیت می‌باشد. کمک به بنگاه‌های متوسط، طرح وام‌های خوداشتغالی، طرح ضربتی اشتغال، طرح حمایت از بنگاه‌های زودبازده و فرآیند کارآفرینی تعاونی‌ها، پنج طرحی است که به دلیل ساختار بازار تقاضای ایران عملاً به شکست انجامیده یا به نتیجه نرسیده است.

اولین ناکامی

اولین طرح در زمان دولت سازندگی برای بنگاه‌های متوسط صورت گرفت. در سال‌های ابتدایی دولت سازندگی، دولت در راستای تقویت بخش خصوصی و اشتغال به متقاضیان کارگاه‌های متوسط زودبازدهی چون تولید سرامیک، فرش ماشینی، ماکارونی، دستمال کاغذی و امثالهم تسهیلات ارزی و ریالی بسیاری اعطا کرد، اما نتیجه اجرایی این شبه طرح، تنها پرشدن بازار از کالاهایی بود

که خریداری برای آنها پیدا نشد و لاجرم ورشکستگی گریبان بسیاری از این بنگاه‌ها را گرفت. تاجایی که بارها طهماسب مظاهری، رییس‌کل سابق بانک مرکزی تأکید کرد که اجرای هرگونه طرح بدون وجود بازارهای بالقوه خارجی بیهوده است. اگرچه وی بارها تأکید کرد که بازار داخلی محدود است و ظرفیت چندانی برای توسعه بازار اشتغال از طریق اجرای طرح‌های زودبازدهی که دولت هشتم و نهم تکرار کردند ندارد، اما با این حال، دولت‌های مورد اشاره در کنار مجالس ششم و هفتم، تمایل چندانی به پذیرش واقعیت‌های ملموس اقتصادی کشور نشان نداده‌اند.

دومین شکست

افزایش نرخ بیکاری از اوسط دهه ۷۰ به این سو باعث شد تا طرح اعطای وام خوداشتغالی به اجرا درآید.

هدف این طرح، ایجاد اشتغال خویش‌فرما برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی کوچک و زودبازده افرادی بود که به هر دلیل شغل خود را از دست داده بودند، یا با وجود دارا بودن مهارت، بیکار بودند.

بر اساس این طرح، به هر فرد متقاضی - بسته به طرح پیشنهادی و ابزار مورد نیاز - تا سقف ۳ میلیون تومان وام کم بهره از محل اعتبارات بند «ی» تبصره ۳

در این سرفصل همچنین می‌خوانید:

۴۱ روی خط استوا

۴۲ در انتظار آشتی ملی

۴۳ اخبار نفت و گاز پارس

۴۴ بازاریابی بانکی

۴۴ مزیت بالقوه، سرمایه بالفعل

۴۶ از صادرات تا اصل ۴۴

۴۷ انبان تهی از ارز

۴۸ کاهش رشد اقتصادی و تورم در مقابل صعود بیکاری

ماده واحده قوانین بودجه سنواتی پرداخت می‌شد. قوانین بودجه در سال‌های اجرای این طرح نشان می‌دهند، حداکثر اعتبار اختصاص یافته به بند «ی» تبصره مذکور ۵۰ میلیارد تومان بوده است که بالطبع، حداکثر ۱۷ هزار نفر توانسته‌اند، از سیستم بانکی، تسهیلات خوداشتغالی دریافت کنند.

کارنامه اجرای طرح اعطای وام خوداشتغالی نشان می‌دهد، طی سال‌های اجرای طرح، حداکثر ۲۰۰ هزار نفر توانسته‌اند، از تسهیلات مذکور استفاده کنند. واکاوی گزارشی که صندوق حمایت از فرصت‌های شغلی وزارت کار، بدون ذکر درصد مشخصی از موفقیت یا انحراف تسهیلات پرداختی منتشر کرده است، نشان می‌دهد اکثریت وام‌هایی که برای انجام مشاغل چون خیاطی، آرایشگری و مواردی از این قبیل پرداخت شده در کارهایی غیر از اشتغال‌زایی صرف شده است. همچنین گزارش‌های غیررسمی نشان می‌دهد که بخشی از متقاضیان با درج اطلاعات غیرواقعی از خود، حتی امکان بازپرداخت این تسهیلات را از بانک‌ها سلب کرده بودند. به علاوه، بازار موازی فروش این وام‌ها از طریق درج آگهی در روزنامه‌ها نشان‌دهنده بروز فساد و رانت در اجرای این طرح بود.

سومین ناکامی

پس از آن که نتایج طرح خوداشتغالی چندان منطبق با اهداف نبود، دولت اجرای آن را کنار گذاشت، اما در همان زمان طرح دیگری در انداخته شد که تنها در صورت مسئله با طرح خوداشتغالی تفاوت داشت. در سال ۸۰ دولت با هدف ایجاد سریع فرصت‌های شغلی در طرح‌های زودبازده و اصلاح اعطای وام خوداشتغالی، طرح ضربتی اشتغال را با همکاری سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی وقت، بانک مرکزی و وزارت کار و امور

اجتماعی - به عنوان متولی اجرای طرح - تدوین کرد. بر پایه این طرح، کارفرمایان با ارائه جواز کارگاه‌ها و فهرست کارگران تحت پوشش می‌توانستند به ازای جذب یک نیروی کار جدید تا سقف ۳ میلیون تومان وام با سود ۴ درصد دریافت کنند و در ضمن از پرداخت حق بیمه سهم کارفرما معاف شوند. این طرح با بودجه ۹۰۰ میلیارد تومانی و با هدف ایجاد ۳۰۰ هزار شغل ضربتی در سال ۸۱ به اجرا درآمد. اعتبارات طرح ضربتی اشتغال، شامل سه بخش خدمات، صنعت و تعاون می‌شد. گزارش عملکرد این طرح نشان می‌داد که حداکثر تخصیص اعتبارات این طرح در بخش صنعت ۳۰ درصد بوده و حدود ۶۰ درصد اعتبارات به متقاضیان بخش خدمات تخصیص یافته بود. در واقع حجم اصلی این اعتبار ۹۰۰ میلیارد تومانی به سمت اصناف و واحدهای خرده پای توزیعی و خدماتی سوق پیدا کرده بود.

در حالی که در آن زمان، هزینه ایجاد یک شغل حدود ۱۰ میلیون تومان بود، وام‌های سه میلیون تومانی خودبه‌خود از مسیر هدف اشتغال‌زایی منحرف می‌شد. از سوی دیگر، نبود نظارت کافی بر نحوه هزینه‌کرد وام‌های طرح ضربتی اشتغال موجب شد تا در برخی موارد، روابط غیر واقعی میان کارگران و کارفرمایان برای سوءاستفاده از این وام‌ها بدون آن‌که شغل جدیدی ایجاد شود شکل گیرد. در پایان سال ۸۱ وزیر کار و امور اجتماعی وقت موفقیت طرح را ۶۰ درصد اعلام کرد، ولی برخی گزارش‌های منتشر شده از سوی مجلس نشان از تحقق ۲۵ تا ۳۰ درصدی اهداف طرح داشت. بدین ترتیب، هزینه واقعی ایجاد هر شغل از طریق اجرای این طرح به ۵ تا ۱۲ میلیون تومان بالغ شد و در خوشبینانه‌ترین حالت ۱۸۰ هزار فرصت شغلی و در بدبینانه‌ترین حالت ۷۵ هزار فرصت شغلی پایدار در کشور به وقوع پیوست. با برخوردی که انجام شد از جمله طرح مسأله تحقیق و تفحص در اجرای طرح، وزارت کار و امور اجتماعی در سال دوم اجرای طرح یعنی سال ۸۲ از متولی‌گری طرح انصراف داد. این در شرایطی بود که دامنه اجرای طرح در سال ۸۲ به تعهد ایجاد ۱۰۰ هزار فرصت شغلی محدود شده بود، ولی بر موفقیت اجرای طرح برای توسعه اشتغال پایدار و کاهش بحران بیکاری افزوده نشد.

طرح بنگاه‌های زودبازده

چهار ماه بعد از استقرار دولت نهم و پس از آن که دولت با شعار اشتغال‌زایی کوتاه‌مدت تصدی امور اجرایی کشور را در اختیار گرفت، وزیر کار و امور اجتماعی طرح حمایت از بنگاه‌های زودبازده را از طریق اعطای وام‌های ارزان‌قیمت دولتی ارائه و به تصویب

دولت رساند.

آغاز اجرای طرح حمایت از بنگاه‌های زودبازده که در قانون برنامه چهارم توسعه به عنوان یکی از راهکارهای اشتغال‌زایی روی آن تأکید شده بود در سال ۸۵ کلید خورد و از آن زمان به بعد، به طور سفت و سخت از سوی جهرمی مورد پیگیری قرار گرفت. او حتی زمینه برکناری یک وزیر و یک رییس کل بانک مرکزی را فراهم کرد تا طرح وی تداوم یابد.

وزارت کار و امور اجتماعی برآورد کرده بود که این طرح، رقمی معادل ۳۵ هزار میلیارد تومان بودجه نیاز دارد و با اجرای آن حدود یک میلیون و ۲۰۰ هزار فرصت شغلی جدید ایجاد خواهد شد. در طول حدود

۳ سالی که از اجرای این طرح می‌گذرد از مجموع ۵۵ هزار میلیارد تومان تسهیلات مصوب کارگروه اشتغال برای طرح‌های زودبازده معادل ۲۰ هزار میلیارد تومان یا ۳۲/۷ درصد تسهیلات از سوی بانک‌ها پرداخت شده است. تاکنون یک میلیون و ۱۰۴ هزار طرح زودبازده به دولت ارائه شده که ۹۰۰ هزار طرح توسط کارگروه اشتغال به بانک‌ها معرفی شده و ۷۶۰ هزار طرح نیز توسط بانک‌ها تأیید شده است. بر اساس اعلام وزارت کار و امور اجتماعی ۴۷۰ هزار طرح در بنگاه‌های زودبازده به بهره‌برداری رسیده و تاکنون ۱۸ هزار میلیارد تومان توسط بانک‌ها به بنگاه‌های اقتصادی زودبازده پرداخت شده است. ۵۵ درصد این اعتبار برای سرمایه در گردش، حفظ اشتغال و توسعه بنگاه‌های اقتصادی کوچک و ۴۵ درصد نیز برای شکل‌گیری بنگاه‌های اقتصادی کوچک هزینه شده است. به گفته وزارت کار و امور اجتماعی، انحراف مالی بنگاه‌های زودبازده کوچک معادل ۴/۷ درصد بوده و ۱/۲ درصد از بنگاه‌ها نیز دچار ریزش شده‌اند.

اما گزارش بانک مرکزی نشان می‌دهد که ۶۳ درصد طرح‌های زودبازده دریافت‌کننده تسهیلات در حال بهره‌برداری هستند که این درصد نزدیک به

درصد موفقیت اعلام شده از سوی دولت هشتم برای طرح ضربتی اشتغال است. مرکز آمار نیز طی اجرای آزمایشی تمام‌شماری بنگاه‌های زودبازده اعلام کرد که برخی از بنگاه‌ها بدون نشانی و کدپستی بوده‌اند.

طرح‌های مشابه

اگر چه مسئولین وزارت کار اعتقاد دارند طرح بنگاه‌های زودبازده تفاوت ماهوی با طرح خوداشتغالی و طرح ضربتی اشتغال دارد، ولی بررسی‌های رسمی مرکز پژوهش‌های مجلس حاکی از آن است که طرح بنگاه‌های زودبازده، همان روحیه انجام فعالیت‌های انفرادی طرح‌های خوداشتغالی را دارد، به طوری که نمونه‌گیری‌های اولیه وزارت کار در سطح استان تهران نشان می‌دهند، حدود ۶۶ درصد طرح‌های اجرا شده در چارچوب طرح اعطای تسهیلات به بنگاه‌های زودبازده در زمره خوداشتغالی بوده است. همچنین تحقق اشتغال پیش‌بینی شده طرح ۵۹/۸ درصد است و هزینه ایجاد هر فرصت شغلی بیش از ۱۹ میلیون تومان محاسبه شده است. گفتنی است آمارها نشان می‌دهند ۴۶ درصد بنگاه‌های دریافت‌کننده تسهیلات، وجود خارجی ندارند.

از سوی دیگر، آمار بیکاری مبین این حقیقت است که حمایت از بنگاه‌های زودبازده چندان به رونق بازار کار منجر نشده است. نرخ بیکاری در پایان بهار سال

گذشته به ۹/۶ درصد و سه ماهه چهارم سال ۸۵ به ۱۲/۱ درصد رسید. با توجه به آن که مرکز آمار ایران جمعیت فعال کشور را در سال ۸۵ حدود ۲۳ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر برآورد کرده بود، بنابراین در ابتدای سال ۸۶ کشور با جمعیت بیکار حداقل ۲ میلیون و ۸۴۳ هزار نفری مواجه بوده است.

بر پایه اعلام مرکز آمار، جمعیت فعال کشور سالانه حداقل ۸۰۰ هزار نفر افزایش می‌یابد، یعنی جمعیت فعال کشور در پایان بهار ۸۷ بیش از ۲۴/۵ میلیون نفر بوده است. لذا با احتساب نرخ بیکاری ۹/۶ درصدی بیکاری، جمعیت بیکاران کشور به ۲ میلیون و ۳۵۲ هزار نفر رسیده است. این بدان معنا است که با فرض موفقیت دولت نهم در حفظ کامل اشتغال موجود در ۱۶ ماهه منتهی به تابستان گذشته، تنها ۴۹۱ هزار فرصت شغلی جدید ایجاد شده است. این رقم ۴ هزار نفر کمتر از اشتغال ایجاد شده از سوی دولت هشتم بوده است. البته گزارش دیگری از مرکز آمار نشان می‌دهد دولت نهم تنها سالانه ۳۰۰ هزار فرصت شغلی ایجاد کرده است. ■